

सलगी देणे

समर्थ रामदासांनी शिवाजी महाराज आणि संभाजी महाराजांना लिहिलेली पत्रं म्हणजे नेतृत्वगुण कसे असावेत आणि ते अंगी कसे बाणवावेत, याचे उत्कृष्ट पाठ आहेत. दोन्ही पत्रांत त्यांनी जे मुद्दे मांडले आहेत, ते सतत चिंतन करण्यासारखे आहेत आणि त्यावर स्वतंत्र ग्रंथनिर्मिती होऊ शकेल इतके ते प्रभावी आहेत. निरच्छ आणि संन्यस्त जीवन जगणाऱ्या या योगी पुरुषाची समाजजीवनाची, त्यातल्या समस्यांची जाण आणि कळवळ किती श्रेष्ठ दर्जाची होती याचा अंदाज ही पत्रे वाचली म्हणजे चांगलाच येतो.

शिवाजी महाराजांना लिहिलेल्या पत्रांत त्या थोर राजाबद्दल समाजमनात जे चित्र होतं, त्याचं उत्कृष्ट रेखाटन केलेलं आहे; तर संभाजी महाराजांना लिहिलेल्या पत्रात त्यांच्यासमोर शिवाजी महाराजांचाच आदर्श ठेवला आहे आणि त्यांच्या पौरुषालाच आव्हान देत पत्राचा समारोप केला आहे.

‘याहुनी करावे विशेष । तरीच म्हणवावे पुरुष ।

याउपरी आता विशेष । काय लिहावे ॥’

या आदर्श राजाचे गुणवर्णन करताना समर्थांनी ‘सलगी देणे’ या गुणाचा उल्लेख केलेला आहे. पारतंत्र्यात, गुलामीत खितपत पडलेले लोक. त्यांच्यामध्येही स्वार्थाचा बुजबुजाट झालेला. अन्यायाविरुद्ध उभे राहण्याची हिंमत तर सोडा, आपला स्वार्थ यातून कसा साधेल हीच वृत्ती समाजात बळावलेली. अशा वेळी त्यांनी असंख्य माणसे जोडली. जगायचे कसे आणि कशासाठी, ज्यासाठी जगायचे असते, त्यासाठी वेळप्रसंगी मरायचेसुद्धा असते, हे सारे वस्तुपाठ स्वतःच्या जीवनाचा आदर्श समोर ठेवून समाजाला दिले. त्यांच्या सलगी देण्याने, जीवाला जीव देणारे असंख्य सहकारी जोडले गेले. एका साम्राज्याचा पाया घातला गेला.

या लोकोत्तर पुरुषाच्या जीवनकार्याची महती इतकी जबरदस्त आहे, की त्यांच्यानंतरसुद्धा त्यांनी मनामनात पेटवून दिलेली ज्योत तशीच तेवत राहिली. आज सव्वातीनशे वर्षानंतरसुद्धा ती तशीच तेवते आहे. लोकांना त्यांच्या नावाचे, चरित्राचे तसेच आकर्षण आहे.

अलीकडच्या काळात सलगी देणे या संकल्पनेचा अर्थ मला अनुभवायला सापडला तो पूज्य पांडुरंगशास्त्री आठवले यांच्या वागण्या-बोलण्यात. त्यांनी असंख्य माणसांशी भावनिक नाती जोडून सान्या जगभर स्वाध्याय परिवार उभा केला आहे. त्यांना बन्याच दिवसांनंतर भेटलेल्या एका व्यक्तीशी दादांनी अनेक

वर्षापूर्वी घडलेल्या प्रसंगाबद्दल चर्चा आणि विचारपूस केली. गहिवरुन जाऊन ते गृहस्थ मला म्हणाले, “आमच्यासारख्या सामान्य व्यक्तींबद्दलसुद्धा दादांना किती आस्था आहे ?”

मला वाटले, की यातच दादांचे मोठेपण असावे. कारण त्यांच्यासाठी त्यांच्या संपकीत येणाऱ्या सर्वच व्यक्ती अतिमहत्त्वाच्या असतात. हेच तर ‘सलगी देणे’ !

—भीष्मराज बाम
(‘मना सज्जना’ या पुस्तकातून)